

Marit Bakke

Præsentation af Peter Duelund, *Den danske kulturmodel. En idepolitisk redgørelse*

Nå er verket fullbragt - den kulturpolitiske redegjørelsen som kulturminister Jytte Hilden bestilte i 1993. Status målt i antal rapporter er imponerende og overveldende: 16 rapporter om enkelte områder av kulturlivet, en midtveisrapport, samt den avsluttende mursten på hele 452 sider. Nordisk Kultur Institut har vært ansvarlig for utredningen, og prosjektet har vært ledet av kultursosiologen Peter Duelund. Det er også han som har ført midtveisrapporten *Hvor står vi nu?* og den avsluttende rapporten *Den danske kulturmodel* i pennen, mens alle delrapportene er skrevet av forskere og kulturadministratorer etter oppdrag. Å koordinere dette arbeidet har i seg selv vært en bragd.

I fjor anmeldte jeg (*Politica*, 1994, nr. 3) de fem delrapportene som ble publisert våren 1994. Dengang hadde ikke utredningen funnet sitt kulturpolitiske ståsted, dertil var det for mange perspektiver man prøvde å koordinere. Dette problemet er langt på vei løst i Peter Duelunds avsluttende rapport *Den danske kulturmodel*, og ministeren skulle dermed ha fått et politisk dokument for å vurdere og gjennomføre konkrete endringer og reformer. Dette skjedde første gang i april i år da utredningen ble offentliggjort på et pressemøte.

Boken består av fire deler. Del I heter „Dansk kulturpolitikk“ og gir en historisk fremstilling av hovedlinjene i dansk kulturpolitikk frem til i dag. Et kort kapittel åpner for en diskusjon om kulturlivets samspill med sosialektoren og arbeidsmarkedet, en diskusjon som i Del IV utvides til å omfatte enda flere samfunnsområder.

Del II oppsummerer de nevnte delutredningene. De enkelte rapportene som ligger til grunn for del II skal derfor ikke vurderes separat denne gang. Dessuten inneholder Duelunds omfangsrige utredning såpass mange interessante og prinsipielle betraktninger at den fortjener en selvstendig anmeldelse. Jeg må imidlertid peke på en svakhet, på grensen til det faglig betenkelige ved denne delen av boken: Det er uklart når vi får den/de opprinnelige forfatterens ord og når vi leser Duelunds oppsummering og tolkning. Dette innebærer at forfatterens forskjellige oppfatningene av hva kultur er, ikke kommer frem og heller ikke problematiseres.

Overskriftene til kapitlene i del II antyder hvilke problemer man står overfor i diskusjoner om kulturpolitikk. Først har vi et kapittel om fremstilling av kunst, dernest et om kulturformidling. Greitt nok. Men så følger et kapittel om tre typer kulturaktiviteter: Idrett, barnekultur og det flerkulturelle Danmark. Strengt tatt er det bare idrett som er en aktivitet, mens barn er en sosial gruppe og det flerkulturelle Danmark er et sosialt fenomen som berører mange

sosiale grupper og det de foretar seg. Det kulturpolitiske dilemma består i om vi skal fokusere på kulturformenes fremstilling og formidling eller på befolkningens, eventuelt sosiale gruppers, kulturaktiviteter. Om vi skal være institusjonsorienterte eller aktivitetsorienterte. Betydningen av forskjellen mellom perspektivene vil bli illustrert senere i anmeldelsen.

Del III behandler dansk kulturpolitikk og samarbeidet i EU. Dette er både interessant og viktig, men man kan likevel spørre hvorfor grensen er satt ved EU når internasjonaliseringen ses som en av truslene mot den danske kulturmodell? Dette vender jeg tilbake til om litt. Del IV retter blikket fremover og peker på noen sider ved dagens og fremtidens samfunn som forfatteren mener er relevante for den kulturpolitikk som skal føres.

Administratorer og politikere innenfor kultursektoren vil kanskje være mest interessert i de konkrete forslagene som legges frem i det innledende kapitlet (s. 21-23), samt i del II som inneholder en svært nyttig oversikt over lover, økonomi og organisering på de enkelte kulturområdene. Jeg har valgt å legge vekten på en vurdering av utredningen ut fra samfunnsvitenskapelige teorier - dels om kultur, dels om velferd.

Kulturministerens oppdrag til Duelund var å gjøre opp status 25 år etter at *Kulturbetænkning 517* ble lagt frem. Spørsmålet var hvilke erfaringer som var gjort og om det nå var behov for endringer og fornyelse. I *Den danske kulturmodell* legger Duelund vekt på den utfordring - til og med en trussel - som den økonomiske, teknologiske og internasjonale utvikling representerer mot de bærende prinsippene i den danske kulturmodell. Det overordnede kulturpolitiske mål er å sikre „kunstens og kulturens kvalitet og alsidighed“ og „befolkningens frie adgang til opplysning og kulturgoder“ (s. 21). På produksjonssiden vil staten med andre ord stille kvalitetskrav til det mangfold av kulturgoder som eventuelt skal støttes. For publikums vedkommende finner vi et demokratisk ideal om like muligheter. Der nest presiseres seks såkalte „søylor“ i den danske kulturmodellen: Armlengdeprinsippet (at staten skal blande seg minst mulig i innholdet i kulturlivet), rettighetsmodellen som sikrer de skapende kunstnere i motsetning til produsentenes rettigheter (sistnevnte gjelder bl.a. i USA), desentralisering, pluralisme, varetakelse av kulturelle mindretalls interesser og multikulturalisme, og til slutt opplysningsmodellen.

Sett fra et annet nordisk land må det sies at disse elementene ikke er spesielt danske. Etter en reform i 1986 har de norske kommunene hatt disposisjonsrett over generelle statlige tilskudd til kulturformål, i motsetning til tidligere tiders direkte, øremerkete støtteordninger. Rettighetsmodellen, opplysningsmodellen og idealet om pluralisme gjelder også i de andre skandinaviske land. Og det er et veldokumentert faktum at desentralisering er en av hjørnesteinene i det norske politiske system - lytt bare til lokaliseringsdebatter i Stortinget. Både Sverige og Danmark har lengre erfaring enn Norge med kulturelle minoriteter, men også her er multikulturalisme på vei inn i den kulturpolitiske debatten. På formelt statlig nivå skjedde det senest i *Kultur i tiden* (Stortingsmelding nr. 61, 1991-92), der et eget avsnitt var viet „Flerkulturelt fellesskap“. Kanskje vi skal snakke om en skandinavisk kulturmodell?

Det andre spørsmålet er hvorvidt denne modellen er truet av internasjonalisering og av den økonomiske og teknologiske utvikling? Når det gjelder internasjonaliseringen ville det være vel så relevant å legge et globalt perspektiv og ikke fokusere så sterkt på EU. Riktig nok behandles det globale perspektiv i forbindelse med nye elektroniske medier (s. 409). Å snakke om at kulturen blir en global smeltedigel er imidlertid for unyansert. Sannheten er jo at vi står overfor flere kulturer, og selv innenfor EU er tanken om en „europisk“ kultur nærmest oppgitt. Utviklingen viser økende eierkonsentrasjon, men det er mer usikkert hva dette fører til på innholdssiden. F.eks. viser undersøkelser at folk foretrekker å se egenproduserte programmer fordi det gjenspeiler egen hverdag, man kjenner seg igjen. Allmenkringkastingstasjonene er klar over dette og har derfor egenproduksjoner som et satsningsområde. Det beste eksemplet på dette er suksessen med „Matador“.

Men hvilke „søylor“ er truet? Duelund mener den viktigste er kunstneres rettigheter (sikret gjennom opphavsrettslovgivning), men som de internasjonale kommunikasjons-nettverk (bl.a. satellitter, multimedia) er iferd med å undergrave. På lang sikt kan kanskje kulturtilbudenes kvalitet bli svekket i konkurransen med kulturindustriens produkter - eller de drukner i mengden. Det som skjer med public service radio- og TV-stasjoner er et eksempel på hvordan opplysningstanken og kvalitetskrav er utsatt.

Det er to temaer som løper gjennom hele utredningen: kulturbegrepet og kultursektorens autonomi.

Først noen ord om kulturbegrepet. Grovt sett kan kulturbegrepet brukes enten i antropologisk forstand eller som en samfunnssektor. I den første betydningen er kultur det samme som „det hele“, vårt hverdagsliv. I den andre betydningen er kulturen avgrenset til institusjoner som fremskaffer og formidler et kulturtilbud.

I den foreløpig oppsummerende rapporten *Hvor står vi nu?* fra i fjor, var dette skillet uklart. Det er det fortsatt, omenn i mindre grad. På side 25 i *Den danske kulturmodel* står det:

„Det er redegørelsens gjennomgående erfaring, at vejen til at fremme lige kulturelle muligheder i højere grad bør gå gennem reformer, der skaber et bedre liv i hverdagen, dvs. gennem kultur-baserede reformer på de øvrige samfundspolitiske områder.“

Dette har jeg tolket dithen at kulturpolitikk skal være like mye opptatt av reformer som kan gi folk en bedre hverdag generelt, som av reformer som kan bedre folks kulturelle muligheter. Bedre hverdag blir dermed det kulturpolitiske omdreiningspunkt. Jeg er enig i at mange av forutsetningene for et rikt kulturliv henger sammen med vår almene livssituasjon. F.eks. vil en arbeidsløs ha færre økonomiske ressurser og ofte mindre overskudd til å bruke et variert kulturtilbud enn de som er i arbeide. Det samme vil sannsynligvis gjelde for enlige forsørgere sammenlignet med en familie med to foreldre.

Men jeg tror ikke veien å gå er at kulturministeren aktivt skal engasjere seg i arbeidsmarkeds- og familiepolitikk. Dermed blir perspektivet svært bredt, med risiko for politisk handlingslammelse. For hvor skal man sette inn? I

møtet med de mange utfordringene, vil det være en risiko for at det blir mindre tid til initiativer og reformer rettet direkte mot kultursektoren. Jeg er derfor ikke enig i Duelunds forslag om at Kulturministeriet oppretter en selvstendig avdeling som skal fungere som en kulturpolitisk vakthund overfor andre ministerier.

Dette betyr ikke at kultursektoren lever sitt eget liv, og at kulturaktiviteter foregår uavhengig av andre sosiale faktorer. Slike sammenhenger finner vi raskt når vi ser på kulturstatistikken, spesielt at *utdanning* kanskje er den viktigste faktor for hvor mye vi deltar i kulturaktiviteter og, ikke minst, for hva vi deltar i.

I denne forbindelse skal vi også være oppmerksom på noen vesentlige problemer - eller utfordringer - når vi skal utforme en kulturpolitikk. Oppgaven er nemlig ikke å redusere umiddelbar, materiell nød slik tilfellet er med underernæring, husmangel o.l. Vi kan heller ikke tvinge folk til å være kulturelt aktive, slik vi kan få alle barn til å gjennomføre en lovbestemt grunnutdanning. Å øke folks motivasjon blir dermed et sentralt kulturpolitisk virkemiddel. Det er her skolen kommer inn. Gjennom undervisningen kan vi prøve å gjøre noe med forutsetningene for deltakelse i ulike kulturformer. Vi kan øke det Bourdieu kaller den kulturelle kapital.

I utredningen (s. 364) foreslås det at ungdomskultur tas inn som tema på 8. klassetrinn. Dette er altfor sent. Grunnlaget for kulturelle interesser og aktiviteter legges i barneårene. De estetiske fagene bør styrkes generelt i skolen, og bør være med fra første dag. I den forbindelse vil jeg kommentere det som sies på side 432 om at det er mer kultur blant barn nå enn før. Barnekultur har vi vel alltid hatt, men den har endret karakter: Fra å være preget av lek er den etter hvert blitt en del av det organiserte fritidsliv. Som sådan også blitt gjenstand for bevisst satsning blant ungdomsorganisasjoner og kulturinstitusjoner, såvel som av forskere (bl.a. Jette Forchhammer i Danmark).

Sant nok er ikke kulturen en autonom sektor som lever sitt eget liv uavhengig av hva som skjer innenfor andre områder av samfunnslivet. Likevel går Duelund vel langt når han i del IV skisserer det han ser som hovedtrekkene i samfunnsutviklingen henimot år 2000.

I dette kapitlet er forfatteren endt i en diskusjon av hvilket samfunn vi risikerer å få i fremtiden, og spesielt hvilke trusler som demokratiet og den demokratiske debatt er utsatt for. Dette er en viktig diskusjon, men jeg har problemer med å se hvor relevant den er i en kulturpolitisk debatt der kultur ikke oppfattes i den brede, antropologiske betydning.

I forbindelse med avsnittet „Fra landkultur til urbanisering“ (s. 383-390) synes Duelund å ha komme på en nostalgitripp som beklager at livsstilen blant bønder og arbeidere er på vikende front. Hvor er forresten Højrup *Det glemte folk* fra 1983 blitt av i denne forbindelse? Et annet kapittel jeg stusser over er „Fremtidens politiske kultur“ - det er vel ikke kulturpolitikken oppgave å redde vestens demokratiske system? Eller er det?

I del IV stiller Duelund spørsmålet „Kan velfærdsøkonomien overleve?“ (s. 426) og han konstaterer at „Markedet er løs“ (s. 447). Jeg ser velferdsøko-

nomiens og velferdssamfunnets overlevelse som noe annet og mere enn et kulturpolitisk spørsmål - det dreier seg om hvilken samfunnsform vi skal ha. Duelund ser øyensynlig markedet som det kvalitetsbaserte kulturlivs fiende. Ikke nødvendigvis. Duelund presiserer ikke forskjellen mellom markedet og velferdsøkonomi. Markedet innebærer private aktører, mens velferdsøkonomi betrakter kultur som økonomiske goder, som varer hvis forekomst er styrt av penger. Problemet er en snevert pengestyrt kulturpolitikk. Disse to avsnittene kunne med fordel vært skrevet sammen med fokus på hva slags velferdsgoder kulturlivet kan by på og med en utdypning av samspillet mellom stat og marked. Dette temaet var uforløst i fjorårets midtveisrapport, og det er det fortsatt. La meg antyde en tilnærming til emnet.

Velferdsteori beskjeftiger seg med tre spørsmål: 1. *Hva* er velferd, dvs. hva er innholdet i velferdsbegrepet? 2. *Hvem* har ansvaret for å vareta folks velferd? 3. *Hvilke kriterier* skal gjelde for fordelingen av velferdsgoder og -tjenester?

Velferd er det gode liv. Behovene som varetas kan være fundamentale (f.eks. mat for å overleve) eller være historisk og sosiokulturelt betinget (f.eks. varierende satser for arbeidsledige, barnetryd eller barnehageplass). Dessuten har vi mer sosialt pregede behov som det å høre til (identitet og samhold) og for selvrealisering og personlig utvikling.

Gjennom politiske diskusjoner og beslutninger avgjør vi hvilke goder velferden skal bestå av. Utredningens prisverdige grunnlag er at ikke-økonomiske verdier og muligheter for estetiske opplevelser bør oppprioriteres for å forbedre velferdssamfunnet. Velferdsstaten skal ha ansvaret for at disse godene blir produsert og fordelt blant samfunnsborgerne.

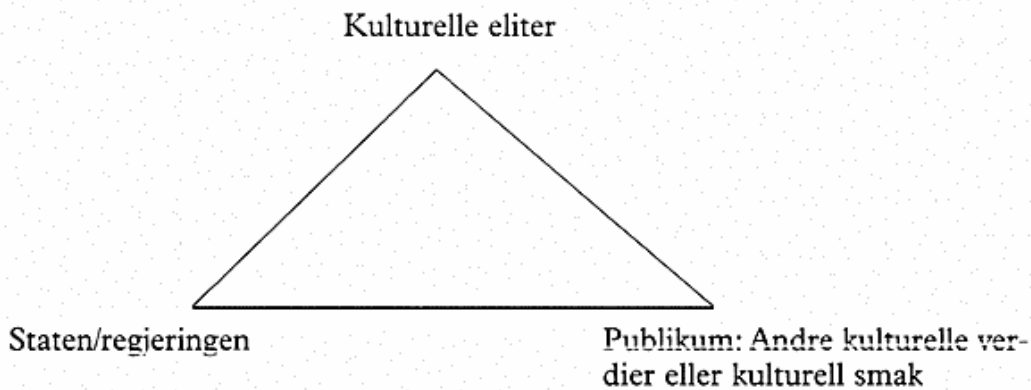
Kultursektoren omfatter velferdskomponenter både på *individnivå* og på *samfunnsnivå*. For enkeltpersoner bidrar kultur på to måter. For det første er kultursektoren en del av arbeidsmarkedet og bidrar som sådan til folks økonomiske trygghet. Kulturpolitikk vil da være å gi kulturarbeidere og kunstnere muligheter for arbeide, med en lønn som de kan leve av. For det andre produserer kultursektoren ulike tilbud som folk kan bruke og som bidrar til den enkeltes lykke, tilfredshet osv. Det er også et politisk ansvar å ivareta kulturarven for å bekrefte vår kulturelle identitet innad og (et stigende fenomen) gi status i utlandet.

Det andre velferdsteoretiske spørsmålet er hvem som skal vareta velferdsbehovene: Offentlige eller private instanser, eller ved at offentlige og private aktører samarbeider? Dette er dels et ideologisk spørsmål om hvilken rolle staten skal spille, dels er det et spørsmål om effektivitet og kvalitet. Det viktigste spørsmålet er imidlertid om ulike organisatoriske rammer har noen betydning for om bestemte velferdsgoder i det hele tatt finnes i et samfunn. Dette er jo et av argumentene for å ha en velferdsstat - en stat der organisert makt brukes bevisst for å modifisere markedskreftenes spill.

Velferdsstatens tradisjonelle kjerneoppgaver har vært å redusere borgernes usikre situasjon under sykdom, alderdom eller arbeidsledighet. Det har også vært velferdsstatens oppgave å sørge for tilbud som ikke ville vært tilstede i et markedsbasert samfunn. Enten fordi etterspørselen er liten (f.eks. spesialboliger

til handikappede) eller fordi få eller ingen kunne betale den reelle prisen for et tilbud eller en tjeneste. Mange kulturtilbud tilhører den siste kategorien, og kulturpolitikk går da bl.a. ut på å diskutere hvilke tilbud som er, skal være eller bør være en del av den samlede velferden.

Men nå har vi et problem, for hvem skal bestemme hva slags kultur som skal støttes? Hvem er det som påvirker kulturtilbudet i Danmark, i København, i Norge eller hvor vi nå befinner oss? Denne diskusjonen kan illustreres med en trekant der det skjer en kamp om definisjonen av hva som skal være de dominerende kulturelle verdier og som dermed vil være støtteverdige:

Sosialdemokratiets dilemma - i Danmark såvel som for Arbeiderpartiet i Norge - har vært at det ikke har kunnet bestemme seg for hvilket kultursyn kulturpolitikken skal bygge på. Er oppgaven å ta vare på det beste i nasjonens kulturelle arv og støtte kulturformer som de profesjonelle - kultureliten - går inn for? Eller består sosialdemokratisk kulturpolitikk i å støtte folks egne aktiviteter og tilbud som flertallet er interessert i? Her har det vært et klassisk skille mellom såkalt „finkultur“ og „folkekultur“.

Poenget er at den kulturpolitiske kampen utspiller seg på en arena der ulike interesser prøver å gjøre seg gjeldende overfor instanser som har politisk makt og som sitter på pengesekken. Duelund berører dette spørsmålet i det viktige kapitlet om „Kultur og sosial forandring“ (s. 391-398), bl.a. at kultur er mer enn det „folkelige“. Disse sidene åpner for en spennende diskusjon om hva som skjer med kulturformer som vi er fortrolige med og tar for gitt. Et eksempel er hvorvidt symfonisk musikk som kunstform er på vei over i kulturhistorien og at symfoniorkestrene følgelig vil bli kulturbevarende snarere enn kulturfornyende institusjoner. Er det slik at kulturpolitikken styres av en ressurssterk middelklasse som er i stand til å definere hva slags goder som skal støttes? I så fall opprettholder staten tilbud for en bestemt gruppe. Det er for såvidt ikke noe betenkelig ved det, så sant det samtidig er tilbud til andre grupper i samfunnet.

En måte å nærme oss dette spørsmålet på er å bruke teorier om såkalte offentlige goder (public goods). Kulturtilbud betraktes da som forbrugsgoder som kan være enten private eller offentlige.

Et *privat forbrugsgode* kan bare brukes av én eller noen få personer og utelukker dermed andre fra å bruke det samme godet (varen eller tjenesten). Når vi f.eks. har kjøpt en bok, kan ikke andre kjøpe den samme boken, og andre kan heller ikke ha glede av den maten vi har kjøpt og spist. En persons bruk av *offentlige forbrugsgoder* utelukker derimot ikke at andre kan ha glede av det samme godet. Når boken står i bibliotekshyllene kan andre låne den når den er levert tilbake.

Hvorvidt aktørene bak produksjon og formidling av kulturgoder skal være private eller offentlige kan altså ikke avgjøres på et teoretisk grunnlag. Det er en politisk beslutning som - naturlig nok - henger nært sammen med et lands politiske kultur, spesielt holdninger til statens rolle. På den ene siden har vi holdninger til velferdsstaten og dens oppgaver, og på den andre siden kulturlivets holdninger til statlig engasjement. Teoretisk behøver det altså ikke være staten alene som skal sørge for tilbudet av ulike velferdsgoder. Staten kan samarbeide med private eller oppgaven kan overlates helt til private. Ulike former for samspill mellom offentlige og private instanser er en viktig kulturpolitisk diskusjon som Duelund går for lettvtint over. Riktig nok utspringer sponing fra markedet, men politisk bevissthet omkring fenomenet kan forhindre at det løper løpsk.

For å møte utfordringene gir utredningen åtte forslag til konkrete endringer. De kunne alle fortjent noen kommentarer på veien, men jeg skal begrense meg til to (forslag om å opprette en „vakthunds“-avdeling er allerede nevnt).

Utredningen foreslår at støtten til den skapende delen av kulturlivet opprioriteres. Dette kan jeg bare si „ja og amen“ til. Allerede i 1988 - i boken *Spillet om kulturen* - argumenterte jeg for økt innsats for å forbedre kunstnerens arbeidsbetingelser. I det hele tatt står kunstnerne svakt i de lands kulturpolitikk som jeg kjenner. De er langt mere prisgitt markedsmekanismene enn kulturinstitusjonene og har ikke deres ressurser til å søke om støtte fra private og offentlige kilder.

Et annet forslag er å konvertere midler fra sosial- og beskjeftigelsessektoren til faste stillinger i kultursektoren. Dette er jeg også enig i. Man gjør både arbeidsledige og kulturlivet en bjørnetjeneste ved å ha folk gående i en tidsbegrenset periode og - unnskyld uttrykket - „leke“ kulturarbeider eller kunstner. Kontinuitet er en viktig forutsetning for å etablere og utvikle kvalitet i kulturlivet, som på de fleste andre områder.

Utredningens 16 delrapporter har samlet usedvanlig mye kunnskap om dansk kulturliv. Peter Duelunds avsluttende rapport er et tildels vellykket forsøk på å sette det hele i et kulturpolitisk perspektiv. Selv om boken kunne vært redigert strammere, vil anmeldelsen ha vist at den inneholder mange vesentlige tanker og spørsmål som forhåpentlig vil inspirere til fortsatt faglig og politisk diskusjon om kulturpolitikk.